

فاضل معاصر صوفی افغان

نکاوش آقای غلام جیلانی خان (جلالی)

بر متبعین تاریخ و آثار پوشیده نیست که وطن عزیز ما «افغانستان» در طی قرون و ادوار نظر بداشتن استعداد بلند و در خور افتخاریکه دارد همیشه مهد علم و دانش و پرورشگاه رجال برجسته و افراد ژنی و فکوری قرار یافته است.

واقعاً اگر بنظر انصاف دیده شود این مملکت کوهستانی در هر عصر و آوان در شعبات حرب و اداره، در علوم و فنون، در ادبیات و اختراعات، در صنایع مستظرفه از قبیل ادبیات، خطاطی، حجاری، نقاشی، مصوری، معماری و غیره اشخاص بلند و نوابغ برجسته ای را با هر قدرت بدنیای شرق و اجتماع این خطه تقدیم داشته است.

اگرچه پیش آمدهای سوء و حوادث جهان افق ترقیات و پیشرفتهای علمی و ادبی این کشور تاریخی را بطبعاً گاهی غبار آلود هم ساخته است که باثر آن افراد مبرز و ژنی کمتر شده رفته اند اما بازم با طومانی شکشیده که دوباره بهار ترقیات وطن به نیروی همت رجال باعزم و لیاقت از اول هم تازه تر شروع بخرمی نموده بار دیگر این مملکت کوهستانی را پر از انوار و ازهار گردانیده است.

محل هزاران شکر به است که وطن عزیز ما درین اواخر بمرام خداوندی و بتوجهات اشخاص بصیر و معارف دوست باز هم توانست نهضت علمی و ادبی خود را سر تاسر خاک این مملکت بهن نموده رجال مهم اداری، افراد مبرز علمی، فنی، قلمی، در هر گوشه و کنار آن بوجود آورد چنانکه در بادی نظر افغانستان امروزی نظر با افغانستان چند سال پیش فرق متمایز و درخشانی را نشان میدهد.

از زمره افرادی که مالیات و زحمات پشت کار آنها را محصول نهضت موجوده شناخته و از استعداد فوق العاده وطن عزیز ما بطور پوره نمایندگی میکند، یکی جناب عبدالحمید خا متخلص (بصوفی) است :

این دانشمند افغان با داشتن ذوق کنجکاوی و قریحه دقیق سنجی یکی از جمله همان افراد برجسته افغان است که آثار متنوعه و شاهکارهای قابل قدر و توصیف او چه در اختراعات و چه در علوم و فنون مستظرفه با پیشرفت تمدن و ترقی زیاده تر مورد تجلیل و احترام عموم آبنای وطن عزیز واقع خواهد شد شرح حال او را ذیلاً مطالعه میکنیم :

خانواده و تحصیلات او: جناب عبدالحمید خان صوفی در سال ۱۳۰۷ هجری قمری در قندهار تولد کرده و پدرش یکی از خوانین آندبار بود، صوفی در اول امر تحصیلات ابتدائی را در قندهار که مولد اصلی او بوده شروع و بسن ۹ ساله کی با خانواده خود بولایت هرات نقل مکان نموده اند - در شهر مدینت پرور هرات و مدارس ملی آنجا علوم عربیه، ریاضی، طبیعی، هندسه، هیئت قدیمه، جغرافیا و تاریخ را بطور خصوصی آموخته چون از خوردی بدگام و حسن تتبع و کنجکاوی معروف و آثار هوش و فطانت از سایر علمای آنجا برتر نمایان بود بانند که زمان توانست بر ذخایر علمی خود تحقیقات تازه کیمیا، فیزیک، هیئت جدیده را علاوه نموده آرا با تحصیلات قدیمه خود تطبیق داد. بعد ازان چون میلان طبع و ذوق سرشار این دانشمند بصنایع و فنون مستظرفه فوق العاده را غیب بود در شعب مذکور تحصیلات و تجارب کافی حاصل کرد.

حیات صنعتی و اجتماعی او: جناب صوفی در سال ۱۳۲۷ قمری از هرات با مر اعلی حضرت حبیب الله خان شهید برای ساختمان نخت منزل باغ بقند هار

خواسته شد و در اینجا گذشته بر ساختمان تخت مذکور که تماماً از رخام سنگ تراشی و از گرانیت میناتور شده فن حجاری و نجاری و رنگ مالی را نیز بطرف پنج سال توقف خود در قندهار با اصول صحیح ترویج داد ضمناً به نقاشی و نقشه کشی و خطاطی هم شمولیت ورزیده بسبب جامعه هرات اندرون عمارت خرقة مبارکه و گنبد موی مبارک را باقسام نقاشی و خطوط مثلث و ربحان، نستعلیق، کوفی، و غیره تزئین بخشید.

در انجام امور مذکور جناب صوفی در بین رجال دربار و اعیان مملکت شهرت بهرا حاصل نموده در سال ۱۳۳۲ قمری حسب اراده حکومت بمرکز کابل دعوت و در فابریکه بزرگ حرثی موظف گردید در اینجا نیز علاوه بر اداره دیگر امور تخنیکی باختراع يك توپ عجیبیکه در هنگام نصف النهار بقوه کهربائی بدون استخدام افراد خود بخود فیر می نمود و يك میل تفنگ اتوماتیکی خود کار و ساختمان آلله مسافت نماز یکدانه مستند ایل مخصوص کامیاب شد. در سال ۱۳۳۴ با بامی اعلیحضرت امیر شهید دو پایه مقیاس نصف النهار را بطرز و اسلوب صحیحه اختراع نموده که حالایکی ازان دو پایه در پیتل و باج مساحت اقصرد لکشا و دیگرش بالای دروازه باغ شاهی جلال آباد نصب است و در تعیین نصف النهار کابل و جلال آباد ازان کار گرفته میشود. هکذا در سال مذکور مطابق طرز و اسلوب جدیده بجلا دادن سنگ موفق آمد در سال ۱۳۳۹ بولایت مزار مسافرت نمود، و بمعیت رئیس تنظیمه آنوقت به تعیین مساحت اراضی آندیار ما مور شده آنجورکه اراضی مزار را با جزای بیکالی قسمت نموده. همچنان يك تعداد متعلمینیکه برای یاد گرفتن اصول پیمایش تخت تربیه اوداده شده بود اصول مساحت را بانها بطرز علمی آموزگاری نمود.

در اثنای کار يك فابریکه کاشی سازی را نیز در مزار تاسیس نموده صنعت کاشی را در اینجا رونق داد و از محصول کار خانه مذکور: پیاله، بشقاب، ظروف

چای خوری ، فلتر های آب ، خشتهای بخته کاشی و بعض دیگر چیز های کارآمد مطابق اندازه های اروپائی تیار گردیده در دسترس عموم گذاشته شد ، علاوه بر آن در صنعت قالین باقی انولایت هم اظهار فعالیت نموده با اثر آن بطرز ساختمان کلهای زنده سایه دار اروپائی قالین ها تیار کرده توانست .

در ۱۳۴۲ قمری بطرف ۱۱ ماه تمام صفحه نایب الحکومگی مزار را سیاحت نموده يك نقشه مفصل انولایت را بایک جلد کتاب جغرافیای مفصل آن ترتیب و تحریر نموده بوزارت معارف تقدیم کرد .

این جغرافیا هر نوع معلومات را از قبیل پیداوار هرعلاقه ، تعداد نفوس ، اقوام ، مال مواشی ، اندازه چربی زمین زراعتی : آبی ، للمی ، مقدار مالیات ، باغی ، تعداد مکاتب ، اندازه طلبه ، عادات ، اسلحه ، معادن ، جنگلات تعیین ارتفاعات ، نقشه های تخصیص جاهائیکه برای ساختمان بندها به مساعد است دارا بود .

بعد از ورود پسر کز از جانب حکومت رئیس تعدیل صنایع عامه مقرر گردیده نظامنامه برای آن وضع کرد و در طول یک سال توقف خود بکابل صنعت نساجی ، نجاری ، حجاری ، کاشی کاری ، صابون بزی ، کاشی سازی ، با اثر زحمات شان رونق خوبی گرفت چنانچه در نمایشات جشنهای سالانه مصنوعات وطنی توجه عامه و رجال حکومت را بخود جلب کرد .

ضمناً در اثنائیکه از جانب حکومت باصلاح نکت های پسته و ترتیب و ساختمان بانک نوها مواظبت داشت با اختراع يك پایه ماشین ، برای واترمارک نمودن بانک نوت ها نیز موفق آمد .

در بدو جلوس اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید بادشاه ترقی پرور ما که صنایع مستظرفه و امور مطبوعاتی افغانستان باصول عصری تحت اداره آمد جناب

صوفی هم مورد نوازش و الطاف ذات شاهانه واقع گردیده بریاست مطابِع
تعیین گردید که تا حال بهمین وظیفه موظف هستند .

حیات فکری و آثار او : جناب صوفی با داشتن حیات ساده و بی تکلیفیکه

از سایرین فرق کرده نمیشود دارای نظر ثاقب و خیال قوی است اگرچه در
بادی نظر انسان نمیتواند بلندی ملکات برجسته او را که در دماغ متعمق و با
مغزش بودیعت گذاشته شده درک نماید اما اگر در اوضاع عالمانه و سبای
بر اسرارشان غور شود از کلمات حکیمانه و بدقایق سنجیهای او نبوغ و فوق العادگی
ذکاء خدا و اش هویدا و از سبک گفتارش را بجهت تفنن و تفلسف استشمام میشود
جناب صوفی در آداب مناظره منتها متین و یک شخص منطقی است هیچ شئی را
بدون دلیل تسلیم و هیچ ادعا را بدون برهان اقامه نمیکند .

صوفی مطالب خود را در اثنای بیان به شنوندگان طوری ذهن نشین میسازد
که آنها به استیضاح مطالب مبتنی بر دو باب اول محتاج نمیگردانند گویا مشارالیه مسایل
را در پیشگاه مستمعین مانند نابلوئی تصویر می کشند ، شگ محاوره او نهایت
ساده و بلیغ و تماماً متین و بر معنی است ، صوفی احساسات عمیق و تخیلات بلند خود
را با سلوب بدیع اظهار و قوای فکری شنونده را در آغاز کلام بخود چنان
جلب مینماید که تا ختم موضوع تنها مآهوش و بدقایق آن گوش میدهد .

جناب صوفی حل معماهای زندگی را نظر بحوصله وسیع و همت بلند خود
از مشکلات تصور نمی کند و در برابر سعی و کوشش بر ناکامی جویندگان عقیده ندارد
شخصی بی تکلف و شرین کلام و از نخوت و تصنع برکنار است صوفی وقتی در وطن عزیز ما
با اختراعات ، خیال آزمائی ، صرف همت می گماشت که عالم اختراع در محیط ما
منزلی نداشت .

جناب صوفی با داشتن صفات فوق الذکر شاعر بلند قریحه و خطاط
 زبردستی است اما چون اکثر اوقات قیمت دارشان نظربذوق طبیعی به تجارب
 کیمیائی و تحلیل فورمولهای ریاضی با سنگ و فولاد بسر آمده بادیات و شعر
 و نویسندگی کمتر میل نموده اند با این هم در اثنای مصرفیتها و تجارب علوم طبیعی
 ضمناً بعضیها که بادیات پرداخته اند اگرچه آثار منظوم افغانی و فارسی شان حاوی
 اکثر صنعتهای شعری و نویسندگی است اما بصورت منتظم غزلیات و قصاید استادانه
 شان تا حال تدوین نشده و در بیاضها و برخی یادداشتهای دوستان و شایقین
 ادبیات پراکنده و متشتت است از آنجمله ما چند رباعی فارسی او را بدست
 آورده ذیلاً نگاشته آمد.

رباعی

صوفی اگر تخیال مستی است یا در میل دلت بمی پرستی است یا
 یک جرعه ز جام عشق او نوشیدن بهتر ز نشاط و عیش هستی است یا

صوفی ترا بپوشان که کار چنان بود طالما سوداگرش با این قوم دل از ارچه بود
 آخر دلکت برد ترا کرد خراب ای صعوه بیازت سر پیکار چه بود

رباعی

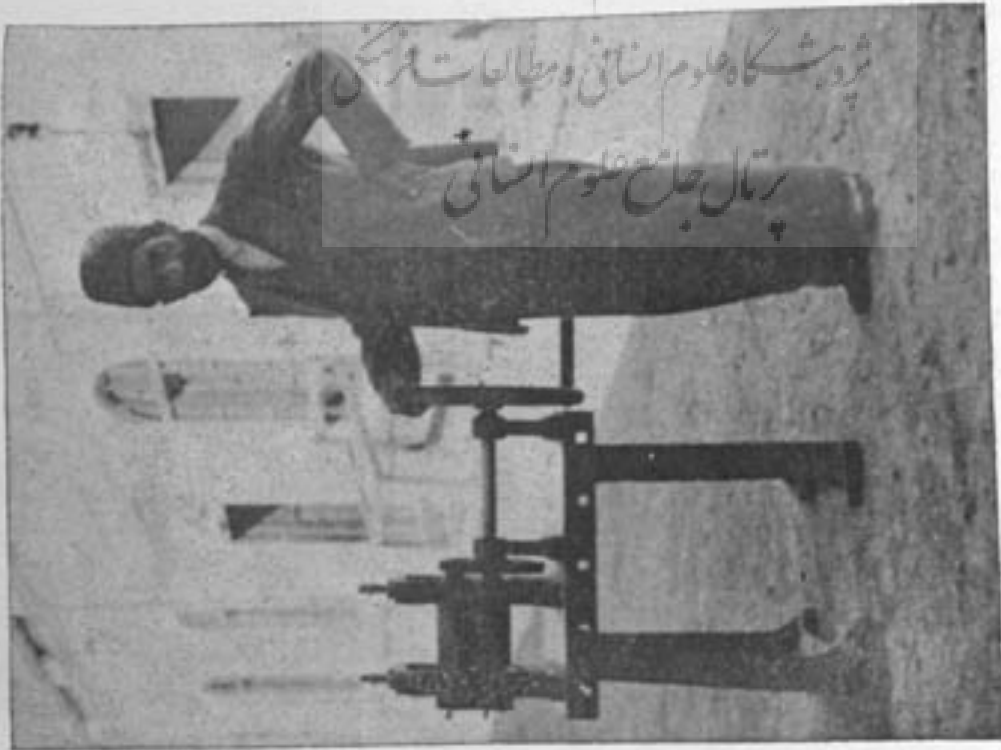
صوفی دلکت بدست طفلان افتاد این شیشه میان کهساران افتاد
 دانم یقین که بشکند آخر کار چون توبه به بزمی گساران افتاد

مستزاد

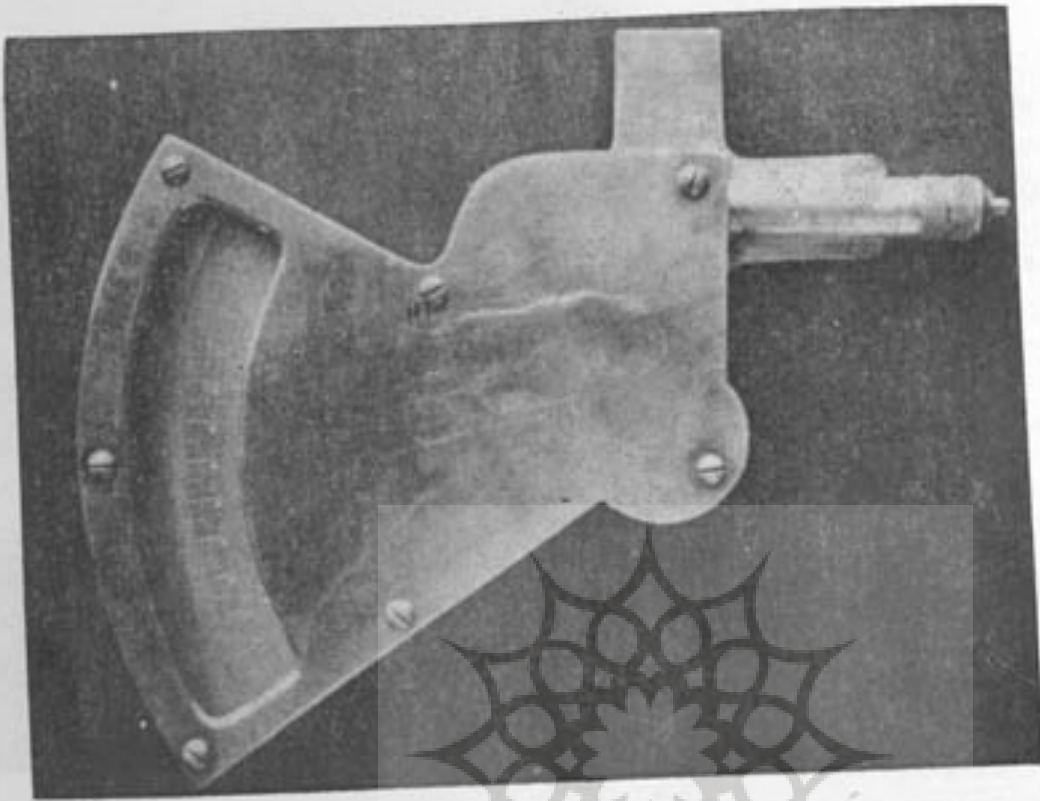
گیرم که فلاطون و ارسطو باشی در حکمت و فن
 بالفرض زهر که هست نیکو باشی در نظم سخن
 مشهور زمانه یگانه وقت شوی همچون سقراط

هیچست که بی محبت او باشی کوتاه سخن

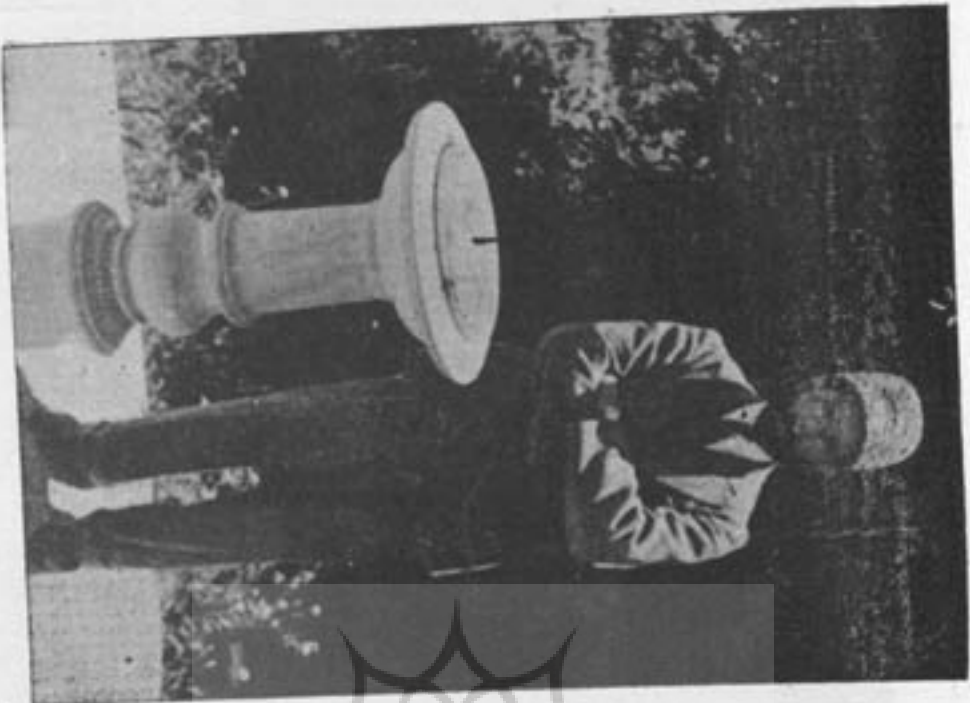
از مخترعات جناب فاضل صوفی افغان

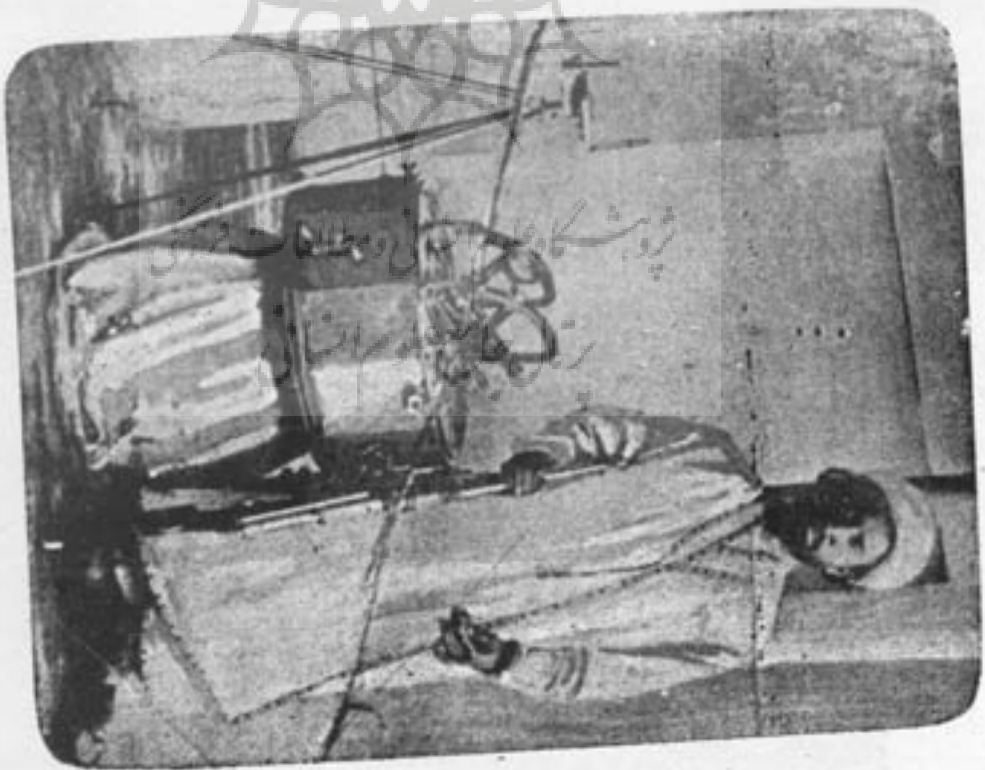
این ماشین « واتر مارک » است که پدری به آن در جوف کاغذ رسها
 اشکال ، نوره و هر چیزی که مطلوب باشد چاپ کرده می شود .
 « در سال ۱۳۰۵ ایجاد نمود »

میکامتره (آله قطر نما) است در طرف ماشین نصب گردیده و دکه
 اشکال دهنده آن که در حصه زیرین آله دیده می شود بروی رول (میل خراطی
 کرده شده) گردش نموده قطعات میل ها را (و لو با اندازه - ۳۰ متر هم
 قطر باشد) بحساب پیکر ۲۴۰۰ سانتیمتر معلوم میکند . اگرچه میکامتره
 ها در دنیا بسیار موجود است ولی کسی و زیادی میل ها بهرا که قطر آن
 منجولوز از ۲ - ۳ سانتی متر نباشد و بحساب ۱۰۰۰ سانتیمتر نشان داده
 می تواند « در سال ۱۳۱۰ اختراع نموده »

آب است که مخصوص برای ترمین نمودن لوله لوله آبیاری در کابل
 ایجاد نموده اند ۱۳۳۶ ق

۱- آب است که برای معلوم کردن بعد مساله ها و شیخ نموده اند.
 ۲- توبی لوله آبیاری که دارای مسطحی آن بواسطه قطب لوله جهت است
 ساخت و در واقع روز راه و گانه باینکه در حوضه بالای آن دیده میشود از ارتفاع
 آفتاب را در هر روز تعیین می نماید.
 ۳- یک قطعه آینه محدب است که نور را در یک نقطه جمع و فوکس میزند
 نموده در ساعت ۱۴ به میل توبی آتش میزند.

۴- یک میل تنگ انورمیک که مانند تنگهای جاقورد از خار جداست
 ولی در موقعیکه میگذارند آن به طرف چپ گشت کرده شود، امور استقامتندار
 بزرگند - علاوه آنکه مل کور بواسطه قطب هلی که در جاقورد و سایر

انار جاوید جناب صوفی که در نظر ما افغانان نهایت قیمت داراست و ما از آن سابقه داریم در تحت ، اختصار شد:

تخت منزل باغ قندهار که از رخام حجاری و از گرانبه سیاه میناتور شده . نقاشی درون عماره خرقه مطهره و رسم خطوط مثلث و ربحان و نستعلیق ، اقسام کوفی و غیره در قندهار بر طبق نقاشی جامع هرات .

اختراع توپ نصف النهار که بدقیقه معینه خود بخود فیر می نمود .

تفنگ اتوماتیک خود کار .

ساختن سند آیل .

اختراع دو پایه مقیاس نصف النهار .

آله مسافت نماء .

جغرافیای مفصل ولایت مزار شریف و تکمیل نقشه اقتصادی و سیاسی آن .

ظروف چای خوری و فلتر های مخصوص آب و درختن خشکهای فنی از کاشی .

تبدیل اصول قالبین بافی از سبک قدیم بطرز جدید اروپائی .

ایجاد نخته های فنی تقسیم آب خوردم اراضی ولایت مزار .

طرح ریزی و ساخت تکتهای پسته و بانک نونها باقسام و اشکال متنوعه .

اختراع ماشین برای واترمارک بانک نونها .

تحریر و ترتیب نظامنامه تعدیل صنایع عمومی .

ترکیب اقسام سابونهای اعلائی وطنی که بنا بر چند باعث از صابونهای

خارجی مزیت دارد .

ترکیب رنگهای متنوعه و بکار انداختن آنها در صنایع مستظرفه .

تصویر تابلو های متعدد مناظر طبیعی وطن و قطعات خطی برجسته با نقاشی آن .